

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет**

КУРСОВА РОБОТА

З КУРСУ:

«Корпоративне право»

на тему:

«Правове регулювання корпоративних відносин»

Студента групи ПРМ-11

Діана Різник

Керівник : Паращук Л. Г.

Оцінка: _____

ТЕРНОПІЛЬ – 2017

План

Вступ

1. Загальна характеристика правового регулювання корпоративних відносин в Україні.

1.1. Історичні передумови виникнення корпоративних відносин в Україні.

1.2. Поняття корпоративних відносин. Корпоративне законодавство в Україні.

2. Проблематика правового регулювання корпоративних відносин в Україні.

2.1. Методи регулювання корпоративних відносин та особливості їх впровадження в Україні.

2.2. Шляхи регулювання корпоративних відносин у системі управління підприємствами.

2.3. Аналіз сучасного стану правового регулювання корпоративного сектору.

3. Сучасний стан та перспектива правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз держав-членів Європейського Союзу та України.

Висновки

Список використаних джерел

Вступ

Дійові корпоративні відносини в країні є індикатором розвитку соціальної, економічної, правової, технічної, інформаційного чинника суспільства. Держава, з одного боку, є регулятором таких відносин, а з іншого боку - їхнім важливим учасником. Корпоративна складова є рушієм у зміцненні ринкового механізму економіки України. Розвиток дійових корпоративних відносин залежить від політико-правового забезпечення та організаційно-економічних можливостей країни.

Формування ефективних корпоративних відносин в Україні залишається актуальним на сучасному етапі соціально-економічного розвитку. Проблеми вдосконалення взаємодії держави та корпорацій, як головних учасників корпоративних відносин, ще більш посилюються розвитком інформаційної інфраструктури країни. Визначення напрямків розвитку корпоративних відносин, теоретичних та практичних досліджень щодо формування і реалізації механізмів державного регулювання корпоративних відносин залишається необхідним у вирішенні проблеми підвищення інвестиційної привабливості корпорацій і формування конкурентоспроможного економічного середовища в Україні.

Висвітленням питань розвитку корпоративних відносин в Україні займаються такі науковці, як Балабанова Л.В., Бобровська О.Ю., Вінник О.М., Євтушевський В.А., Кизим М.О., Луць В.В., Сазонець І.Л., Спасибо-Фатєєва І.В., Поважний О.С., в роботах яких були розвинуті теоретичні та практичні питання формування організаційно-економічних механізмів і організації системи корпоративного управління, методів фінансування та оцінки ефективності діяльності акціонерних товариств, становлення корпоративного сектору та формування корпоративних структур, удосконалення національної моделі корпоративного управління.

Але, для формування дійових корпоративних відносин Україні актуальними залишаються такі проблеми, як: розвиток державних механізмів регулювання корпоративного сектору економіки України; державне регулювання залучення та

формування фінансових ресурсів корпорацій; система управління державними корпоративними правами в економіці України; розвиток внутрішніх механізмів корпоративного управління (структури управління акціонерними товариствами); розробка стратегії інформаційного соціуму, формування національних індикаторів розвитку інформаційного соціуму; вдосконалення співпраці між органами державної влади, корпорацією та населенням, розвиток механізмів соціальної відповідальності корпорацій. Вирішення цих питань мають стати перспективними напрямками розвитку в економіці, державній політиці, що сприятиме покращенню механізмів регулювання та розвитку корпоративних відносин в Україні.

Чітке та зрозуміле законодавство має вагомe значення для створення та діяльності компаній в рамках Європейського Союзу. Регулювання створення компаній в межах ЄС позитивно відбулось на території всіх країнах-членах. Хоча, триваюча розбіжність між правовими системами, відбивається в нездатності держав-членів досягти згоди по ряду ключових умов, які вимагаються від новоутворюваних компаній, що, в свою чергу, ускладнює процеси заснування.

Законодавство зі створення компаній було розробленим порівняно давно і згодом почало не відповідати сучасним економічним вимогам внутрішнього ринку. Директиви ЄС, які регулюють питання утворення різних видів компаній, протягом всього часу своєї дії постійно вдосконалювалися та зазнавали змін, поправки до них вносилися неодноразово. На даний час ключові директиви щодо цього питання замінено новими директивами з урахуванням усіх змін та пропозицій.

Аналіз процесу створення компаній в корпоративному законодавстві ЄС проводиться в наукових роботах закордонних авторів: К. Кроз, Н. Бурне та інших. Серед українських і російських вчених питання гармонізації права компаній Європейського Союзу в своїх наукових дослідженнях висвітлювали І.А. Березовська, О.О. Дубовицька, В.І. Муравйов, О.Р. Кібенко.

Таким чином, розвиток корпоративних відносин у сучасних умовах України потребує виваженого й послідовного впливу з боку держави. Для цього необхідно визначити й певним чином систематизувати можливий набір відповідних методів і

засобів державного регулювання, з'ясувати доцільні межі їх застосування відповідно до умов вітчизняної господарської практики і, нарешті, окреслити найбільш перспективні напрями їх подальшого вдосконалення.

1. Загальна характеристика правового регулювання корпоративних відносин в Україні.

1.1. Історичні передумови виникнення корпоративних відносин в Україні.

На сьогоднішньому етапі розвитку економічних відносин актуальним залишається питання подальшого розвитку корпоративних відносин і формування ефективної національної моделі корпоративного управління. Поняття «корпоративне управління» і «корпоративні відносини» взагалі нерозривно пов'язані з розвитком акціонерної форми господарювання. Акціонерна форма виникла і почала розвиватися в докапіталістичну епоху. Однією з найперших різновидів компаній із спільним капіталом були привілейовані компанії. В Англії надання привілеїв (хартії) було виключним правом королівської влади. Відомими прикладами є Компанія торговців-авантюристів Англії, що одержала хартію від Ричарда II (1390 р.) і Східно-індійська компанія, що одержала хартію від королеви Єлизавети II.

Сучасний акціонерний принцип полягає в тому, що власник невеликої частки капіталу, вносячи його у велике підприємство, замість нього одержував документ – акції, що легко можуть бути передані з рук у руки, без витягу зі справи самого капіталу. Перші компанії на такому принципі виникли в 1600 р. в Англії й у 1602 р. у Голландії для торгівлі з Індією. Застосування акціонерного принципу був поряд з появою векселів банків – найважливішою реформою в галузі торгівлі й обміну.

В Англії попередниками сучасних акціонерних товариств (АТ) були компанії, створювані у відповідності до норм звичайного права, це були незареєстровані партнерства з частками, які можна було продавати. Їх число швидко зростало наприкінці XVIII – на початку XIX століть, незважаючи на сильний опір з боку законодавчої влади. Ці компанії, які є корпоративними утвореннями і випускають акції, що могли передаватися, були незареєстрованими і найчастіше використовували послуги безпринципних людей для здійснення

шахрайських проектів. Це стало причиною прийняття закону про «дугі» підприємства, що діяли до 1825 р.

Для усунення цього недоліку були прийняті нормативні акти, що зробили реєстрацію комерційних підприємств обов'язковою. Однак, це не послужило поштовхом для величезного прогресу в розвитку акціонерних товариств. Застосування в другій половині XIX століття принципу обмеженої відповідальності стосовно спільного капіталу дозволило виявити дійсний потенціал акумуляції капіталу. З цього часу почалося небачено швидке зростання акціонерного капіталу. Так, в Англії до кінця XIX століття щорічно створювалося до 4000 компаній з обмеженою відповідальністю, а товариства з повною відповідальністю практично перестали існувати.

У Росії розвиток акціонерних форм у виробничій сфері (насамперед, у великій промисловості) різко прискорився після скасування кріпосного права в 1861 р. Найбільш посилено акціонерне будівництво розвивалося у важкій промисловості (гірській, металургійній, хімічній), а також у паливній і будівельній промисловості. Таким чином, з часів селянської реформи до кінця століття кількість великих промислових підприємств збільшилася приблизно в 3,0 - 3,5 рази, число акціонерних товариств - у 24,1 рази. Зростання російської економіки в другій половині XIX - початку XX століть було нерозривно пов'язане з розвитком корпоративної форми власності.

Характерним явищем, властивим процесові корпоратизації економіки промислово розвинених країн у XX столітті, стало значне розширення кола акціонерів [1].

Виникнення корпоративних відносин пов'язане з реформуванням економіки України, закріпленням в основоположних нормативних актах прав і свобод людини, в тому числі права на створення юридичної особи та права на зайняття підприємницькою справою шляхом створення юридичних осіб різних видів. Поява корпоративних відносин спричинена ускладненням майнових відносин на сучасному етапі економічного обороту. Корпоративні правові відносини визнані в

Україні як вид відносин, які виникають безпосередньо у суспільстві, що регулюються нормами права і перебувають у стадії розвитку. А суспільні відносини, які за своїм предметом є відносинами з управління майновими комплексами (компаніями), у найзагальнішому вигляді слід вважати корпоративними [2].

Сучасному стану корпоративного права в Україні передував його тривалий історичний розвиток як у нашій державі, так і в деяких іноземних країнах. Воно формувалося відповідно до еволюції корпорацій та розвитку пов'язаної з ними певної групи суспільних відносин.

Варто звернути увагу на деякі законодавчі та історичні аспекти, які зумовлені перебуванням України у складі сусідніх держав, та охарактеризувати їх вплив на становлення сучасного корпоративного права.

Римське право стало своєрідним зародком, з якого беруть свої витoki майже усі галузі сучасного права. Велика кількість положень римського цивільного права дійшла до нашого часу, що позначилося на законодавстві великої частини країн світу. Корпоративне законодавство базується на окремих вихідних фундаментальних положеннях, закладених ще у римському цивільному праві. Тому при його розгляді необхідно звернутися до витоків римського приватного права. Таким чином, римському праву ми завдячуємо вже тим, що воно започаткувало ідею створення юридичної особи та її практичного вираження: було розроблено поняття правоздатності, її незалежності від фізичної особи і визначено основні типи юридичних осіб (корпорації, установи).

Українська традиція приватного права зумовлена в першу чергу історичними, геополітичними, культурними особливостями розвитку Української держави. Проіснувавши кілька століть як самостійна держава (Київська Русь), потім будучи роздробленою на окремі князівства, з часом увійшовши до складу різних держав, зокрема, спершу до Великого князівства Литовського і згодом - Речі Посполитої, після цього - до Російської та Австро-Угорської імперій та зрештою до Союзу Радянських соціалістичних республік (СРСР), і знову

відродивши незалежність аж у 1991 р., Україна перебувала поміж західною (європейською) і східною (російською) цивілізаціями [3].

Унаслідок остаточної ліквідації у 1783 р. полково-сотенного устрою України і запровадження губернського поділу та поширення російської системи органів влади і управління Україна, втративши автономію, увійшла до складу Російської імперії та залишалася її частиною до 1917 р.

На початку XIX ст. з'являються перші нормативні акти, які стосуються діяльності акціонерних компаній. Найбільш відомим є Указ від 6 вересня 1805 р., у якому була розтлумачена суть обмеженої відповідальності учасників торгової компанії.

У 1805 і 1807 рр. було видано ще кілька постанов, які стосувались компаній, але вони майже не вплинули на зміну їх статусу. Цією невеликою кількістю постанов про корпорації користувались також укладачі Зводу законів. Майже повна відсутність законодавства, яке б регулювало правове становище корпорацій, негативно позначалася на діяльності російських товариств.

Однак корпоративна нормотворчість, яка здійснювалася самими компаніями, часто відхилялася від положень загального Закону. Відповідно до статуту багатьох корпорацій засновниками визнавалися не ті особи, які внесли більшу частку капіталу, а ті, хто порушив клопотання про затвердження статуту. Засновники по суті відмежовувалися від відповідальності [4].

У Положенні про акціонерні товариства 1927 р. зазначалося, що метою державних акціонерних товариств є не формування капіталу, а господарська діяльність. Акції цих товариств не котирувалися на біржі, не переходили з рук у руки як товар, а відігравали роль паїв, які об'єднували суб'єктів. У названому положенні зазначалося, що державні й змішані акціонерні товариства (а їх залишилось усього близько 10%) тільки за формою були акціонерними товариствами, по суті ж вони зберігали риси державного підприємства. Щодо змішаних акціонерних товариств, то вони розглядалися як перехідна сходинка до державних.

З кінця 1920-х рр. та особливо в 1930-х рр. намітилася тенденція до згортання корпоративних відносин в економіці СРСР, оскільки панівною серед форм власності стала державна власність, а головним суб'єктом господарських відносин — державне підприємство. Ця тенденція, зокрема, проявлялась у ліквідації господарських товариств у 1930-х рр., перетворенні промислової кооперації (артілей та союзів) у державні підприємства (1950-ті рр.), в одержавленні колгоспів тощо.

Отже, тільки перехід до ринкових відносин відкрив шлях до розвитку корпоративного законодавства. Нині у законодавстві закріплюється презумпція уповноваження корпорацій на видання ними нормативних актів, які регулюють їх внутрішні питання. При цьому встановлюються лише межі корпоративного регулювання, наприклад, несуперечливість норм локальних нормам законодавчим тощо.

На цьому етапі (з 1991 р.) радянський період розвитку корпоративного законодавства фактично завершується. Після розпаду СРСР у всіх його колишніх республіках, включаючи Україну, формується власне законодавство про підприємницькі корпорації.

Початок формування законодавчого регулювання процесів створення і діяльності господарських товариств в Україні припадає на початок 1990-х рр., період після здобуття Україною незалежності. Слід визнати, що корпоративне законодавство розроблялося Україною практично заново. Як слушно зауважує О. Р. Кібенко, законодавець не звернув належної уваги на досвід дореволюційної Росії і зарубіжних країн у галузі правового регулювання корпоративних відносин. Результатом цього стали традиційні проблеми діяльності у підприємницьких корпораціях (шахрайство, масові банкрутства, розорення дрібних акціонерів тощо), які повною мірою проявили себе в Україні [4].

З початку проведення процесу приватизації в Україні сформовані акціонерні товариства вже посіли міцне місце на ринках виробництва і споживання. Найбільш активно процес приватизації почав проводитися з 1996 р. До цього часу

була остаточно сформована нормативна база як малої, так і великої приватизації, що дозволило в 1996 р. приватизувати більше 20000 об'єктів [6].

В Україні приватизація стала одним з головних двигунів розвитку корпоративних відносин та створення акціонерних товариств, однак, велику роль відіграють і нові фінансові механізми, властиві для розвинутих економік. Процес приватизації і на сьогодні залишається одним з головних методів формування корпоративного сектора в економіці України [1].

Із набуттям чинності Цивільним і Господарським кодексами (ГК) України розпочався новий етап розвитку сучасних корпоративних відносин. Адже вони додали ряд новацій до сучасного законодавства і галузі корпоративного права. Зокрема, до ЦК України включено спеціальний розділ, присвячений господарським товариствам, який багато в чому суперечить ГК [2].

Нові кодекси містять певні невідповідності (суперечності) у регулюванні одних і тих самих питань корпоративного права. Так, розбіжності між кодексами простежуються в підходах до поділу акціонерних товариств на окремі види, щодо переважного права акціонерів на придбання акцій, порядку прийняття рішень органами управління акціонерним товариством, у порядку передачі прав за цінними паперами та деяких інших питаннях.

Нині розходження у питаннях корпоративних відносин стають причиною певних труднощів і непорозумінь в їх застосуванні на практиці. Вагомий внесок у розвитку корпоративного права відбувається завдяки процесам формування судової практики вирішення корпоративних конфліктів Верховним Судом України та Вищим господарським судом України.

Визначальний вплив на регулювання корпоративних відносин в акціонерних товариствах здійснив довгоочікуваний Закон «Про акціонерні товариства». З прийняттям Закону «Про акціонерні товариства» тільки започатковано оновлення корпоративного законодавства України. З огляду на європейські стандарти корпоративного права постає необхідність прийняття окремих законів про інші види господарських товариств: товариств з обмеженою і додатковою

відповідальністю, повних і командитних товариств, виробничих корпоративів та інших видів корпоративних утворень. Слід удосконалювати законодавство і судову практику вирішення корпоративних спорів, зважати на позитивний досвід інших країн [2].

Вперше визначення корпоративних відносин було наведено в публічному Законі «Про оподаткування прибутку підприємств» [7]. ГК тлумачить поняття «корпоративні відносини» - відносини, які виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав [8].

1.2. Поняття корпоративних відносин згідно українського законодавства.

Розвиток корпоративних відносин у сучасних умовах України потребує виваженого й послідовного впливу з боку держави. Для цього необхідно визначити й певним чином систематизувати можливий набір відповідних методів і засобів державного регулювання, з'ясувати доцільні межі їх застосування відповідно до умов вітчизняної господарської практики окреслити найбільш перспективні напрями їх подальшого вдосконалення.

Корпорація – означає об'єднання, товариство, спілка на основі приватно-групових інтересів. Отже, корпорації є в більшості випадків об'єднання підприємств, що дозволяє завдяки координації їхніх спільних дій, централізації керівництва, концентрації наявних фінансових ресурсів досягати поставленої мети. Звідси слід розрізняти поняття «корпорація» в широкому і вузькому розумінні цього слова.

У широкому сенсі слова – корпорація це комерційне підприємство (організація), що створюється з метою отримання прибутку шляхом підприємницької діяльності, майно якого складається з часток (вкладів) засновників (учасників).

У вузькому сенсі слова корпорація – це об'єднання (союз) підприємств, що створюється з метою отримання прибутку шляхом об'єднання капіталів і розподілу прибутку пропорційно частці участі в капіталі [1].

Взагалі законодавство стосовно цінних паперів і суб'єктів фондового ринку є окремою сукупністю нормативно-правових актів, яка тісно стикується з корпоративними відносинами. Вважається, що законодавство, яке регулює діяльність АТ на фондовому ринку, є вагомим рушійною силою при встановленні стандартів практики корпоративного управління, що підтверджується досвідом розвитку фондового ринку в Україні.

Обидві зазначені сфери законодавчого регулювання - про АТ та цінні папери — повинні взаємно доповнювати одна одну. Тому береться до уваги ефект від дії обох цих сфер. На сьогодні чинне законодавство неефективно захищає права акціонерів, бо ці функції фактично виконує Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) [1].

До сфер корпоративного й інвестиційного регулювання проникають і норми законодавства про економічну конкуренцію, якими певною мірою обмежуються можливості інвестиційних вкладень, що впливає на формування інвестиційних портфелів, часток в акціонерному капіталі, а тому - і на здійснення корпоративного управління. Законодавство про економічну конкуренцію покликане не тільки вирівняти структуру ринкових відносин взагалі, а й запобігти виникненню невиправданих монополістичних утворень і тенденцій, зловживанню монопольним становищем. Законодавство про економічну конкуренцію регулює питання про злиття та приєднання АТ, концентрацію пакетів акцій тощо, що забезпечує захист прав акціонерів.

Існує також ряд актів, що мають характер рекомендаційних. До них, насамперед, належать: Концепція розвитку корпоративного управління в Україні; Рекомендації з найкращої практики корпоративного управління, запропоновані міжнародними організаціями та провідними державами і компаніями світу.

2. Проблематика правового регулювання корпоративних відносин в Україні.

2.1. Методи регулювання корпоративних відносин та особливості їх впровадження в Україні.

Під методами державного регулювання корпоративних відносин у статті розуміються певні способи владного впливу державних органів на процеси розвитку корпоративного сектора економіки.

Специфіка зазначених методів визначається, насамперед, особливостями власне корпоративних відносин, тобто відносин, які виникають у зв'язку з діяльністю господарських товариств (власне така діяльність та її результати). Корпоративні відносини являють собою комплекс позитивних соціальних зв'язків між: а) акціонерами (пайовиками) товариства; б) акціонерами (пайовиками), їх представниками, об'єднаннями та менеджерами (особами, які здійснюють управлінські функції в господарських товариствах, органами управління відповідних компаній, що складаються з таких осіб); в) менеджерами; г) власне господарськими товариствами (відносини в межах фінансово-промислових груп, відносини основного і дочірнього підприємства тощо); д) акціонерами (пайовиками), менеджерами та кредиторами товариства (у тому числі їх представниками, об'єднаннями і спеціальними державними та іншими органами й організаціями, які реалізують компетенцію в разі фінансової неспроможності (реструктуризації) організації); е) акціонерами (пайовиками), менеджерами та органами державної влади, що здійснюють функції антимонопольного регулювання, встановлюють порядок випуску та обігу цінних паперів корпорації; є) усіма зазначеними особами та найманими працівниками (персоналом підприємства) та їх представниками.

Як видно з цього переліку, корпоративні відносини являють собою досить різноманітну групу суспільних відносин. Вони містять елементи різноманітних за змістом відносин: господарсько-правових, цивільно-правових, зобов'язальних, майнових, фінансових, трудових, організаційних (власне управлінських) тощо.

Сфера застосування цих відносин пов'язується не тільки із внутрішньогосподарською діяльністю компанії (взаємовідносинами між акціонерами (пайовиками), менеджерами та персоналом), але й поширюється на її стосунки із зовнішнім оточенням (іншими суб'єктами господарювання, органами державної влади). За цих обставин очевидно, що державне регулювання корпоративних відносин має носити комплексний характер, а методи такого регулювання мають бути достатньо різноманітними. Зокрема, для аналізу їх застосування в Україні варто взяти до уваги такі ознаки, як зміст, напрями, основні суб'єкти, об'єкти, сфери регулювання, а також рівень, термін впливу держави на розвиток корпоративного сектора.

Однак, для захисту суспільних інтересів (суспільства в цілому, дрібних акціонерів (пайовиків), місцевої громади, споживачів, колективу найманих працівників тощо) у процесі діяльності корпорацій державою використовуються методи публічно-правового регулювання, у першу чергу метод владних приписів. Застосування цього механізму передбачає юридичну нерівність сторін відносин, одна з яких обов'язково має бути владним суб'єктом, що уповноважений державою на певне коло дій та вимог, які є обов'язковими для іншої сторони.

Для забезпечення належної ефективності політики держави щодо регулювання корпоративних відносин необхідно змінити пріоритети цієї діяльності, а саме - забезпечити виважений перехід від домінування короткострокових (часто неузгоджених) цілей запровадження тих чи інших методів регулювання до визначення найбільш прийнятної сценарію їх подальшого довгострокового розвитку. Тоді завдання відповідної управлінської діяльності та послідовність відповідних заходів органів державної влади набуває системних ознак, чіткої орієнтованості на досягнення очікуваних результатів. Виконання цього завдання потребує, насамперед, формування чітко визначеної сукупності необхідних і достатніх умов щодо забезпечення адекватного середовища для гарантованого вдосконалення цього процесу.

З огляду на це автор статті вважає найбільш перспективними напрямками подальших досліджень виокремлення основних чинників розвитку цієї діяльності, вплив яких забезпечує найбільш загальні, базові засади взаємодії учасників господарювання згідно з існуючими відносинами та провідними напрямками їх зміни. При цьому розвиток сукупності факторів активізації політики у сфері регулювання корпоративних відносин повинен націлюватися на виявлення та подолання перешкод щодо забезпечення якісних характеристик її запровадження як органічного, послідовного, безперервного процесу.

2.2. Шляхи регулювання корпоративних відносин у системі управління підприємствами.

Корпоративні конфлікти в класичному розумінні – це протиборство зацікавлених у суперечці сторін з питань, що регулюються «корпоративним правом».

Корпоративний конфлікт за своїми загрозами і наслідками для бізнесу завжди більш серйозний і має глибші наслідки ніж будь-який інший, господарський. Ціна такого протистояння – вартість організації як такої.

Саме виникнення і перебіг конфлікту схожі на початок і розвиток страшної хвороби, яка руйнує весь організм. Корпоративні конфлікти виникають як із внутрішніми, так і з зовнішніми опонентами. Внутрішні суперечності традиційно використовуються зовнішніми недружніми силами для планування і проведення своїх корисливих задумів.

Під час виникнення банальних розбіжностей у поглядах на певне питання між засновниками, акціонерами та управлінцями необхідно оцінити всі ризики, пов'язані з їх подальшим розвитком, спрогнозувати дії супротивної сторони і оперативно вжити адекватних заходів для кардинального вирішення непростой ситуації.

Термін «корпоративні конфлікти» набуває все більшого поширення. Ділова преса рясніє повідомленнями про акціонерні війни, агресивні поглинання,

заперечення результатів загальних зборів акціонерів, шантажі емітентів з боку міноритарних акціонерів, умисні банкрутства. Часом корпоративні конфлікти приймають найпотворніші форми: силове захоплення підприємств, особисті погрози акціонерам і менеджерам, кримінальні позови. Дуже часто корпоративний конфлікт супроводжується порушенням норм і вимог законодавства і майже завжди порушенням або обмеженням прав тієї чи іншої групи акціонерів [3].

Світовий досвід показує, що корпоративні конфлікти є неминучим злом. Проте постійне збільшення їх кількості в Україні останніми роками змушує серйозно замислитися про причини їх виникнення і способи подолання.

Під корпоративним же конфліктом слід розуміти розбіжності і суперечності, що виникають між акціонерами товариства, акціонерами і менеджментом, інвестором (потенційним акціонером) і товариством, які приводять або можуть привести до таких наслідків:

- порушення норм чинного законодавства, статуту або внутрішніх документів, прав акціонера або групи акціонерів;
- позови його органам управління або по суті рішень, що приймаються ними;
- дострокове припинення повноважень органів управління, що діють;
- істотні зміни у складі акціонерів.

Виникнення корпоративних конфліктів впливає із самої сутності корпорації, яка пов'язана з відділенням власності від поточного процесу управління. Тобто з виникненням ситуації, коли власники не управляють своєю власністю і можуть судити про стан справ на підприємстві тільки за інформацією, яку отримують від менеджерів, за рівнем виплачуваних дивідендів або курсовою вартістю акцій на ринку цінних паперів.

Актуальним для українських компаній є впровадження такого положення з організації корпоративного контролю, рекомендованого «передовою практикою корпоративного управління», як створення в Наглядовій раді комітету з урегулювання корпоративних конфліктів. Ідеальним варіантом було б включення до складу цього комітету тільки незалежних директорів [7].

Наглядова рада як один з інструментів контролю не може гарантувати ефективність корпоративного управління, тому, окрім внутрішніх, потрібні і зовнішні механізми корпоративного управління, до яких належить контроль з боку фінансового ринку.

Найближчі перспективи розвитку корпоративного сектору України виглядають доволі прозоро. Усе більше спрямовується зусиль на зниження різних корпоративних конфліктів. Проте навряд чи проблема корпоративних конфліктів буде вирішена остаточно, оскільки конфлікт інтересів закладений у самій структурі акціонерного товариства, в якій різні групи осіб переслідують різні інтереси.

Тут важлива не стільки регламентація дій органів управління товариства і акціонерів, скільки розроблення ефективних механізмів узгодження різноспрямованих інтересів численних учасників корпоративних відносин, захист прав слабшої сторони і недопущення зловживання правом.

З метою уникнення корпоративних конфліктів можна запропонувати такі профілактичні заходи:

- розробка і коректування установчих документів товариства з метою запобігання корпоративних конфліктів;
- розробка стратегії поведінки учасника корпоративного конфлікту;
- сприяння учасникам корпоративного конфлікту у вирішенні спору у досудовому порядку.

2.3. Аналіз сучасного стану правового регулювання корпоративного сектору.

Основними економічними рисами господарських товариств корпоративного типу є такі об'єднання капіталів та обмеження економічного ризику для окремих учасників; поєднання різних економічних можливостей - капіталів і вмінь, знань, ідей; розмежування капіталу та економічної діяльності; жорстке відокремлення

власності господарського товариства і власності його учасників, обмеження можливостей вилучення капіталів (паїв, часток) з товариства.

Аналіз стану та розвитку корпоративного сектору України можна провести за даними звітів ДКЦПФР, які формуються за рахунок даних щодо рівня корпоративного управління, представлених акціонерними товариствами в річних звітах.

Розглядаючи місце акціонерних товариств різних видів серед господарюючих суб'єктів можна зробити висновки, що кількість акціонерних товариств кожного року зменшується (це стосується і відкритих, і закритих товариств), хоч і є тенденція збільшення суб'єктів Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України в цілому.

Виходячи з аналізу проблем інституційно-правового забезпечення розвитку корпоративних відносин в Україні, можна зробити висновки про низку нерозв'язаних питань, які потребують більш докладніших досліджень, насамперед, узагальнення світового досвіду покращення корпоративного управління.

Акціонерні товариства в Україні, як організаційна форма акціонерного об'єднаного капіталу, формувались трьома основними шляхами: роздержавлення існуючих державних підприємств, створення нових акціонерних товариств юридичними та фізичними особами та реорганізація існуючих недержавних юридичних осіб (приватних та колективних підприємств) у господарські товариства акціонерного типу.

Успішною, як показує ринкова практика, виявилася така організаційна форма акціонерного капіталу, як концерн. Концерном вважається об'єднання підприємств, які мають обмежену самостійність, єдине ядро власності й контролюючий орган. В основі системи управління концерном лежить використання всіх компонентів менеджменту. Поняття "концерн" часто означає крупні промислові корпорації, наявність в яких кредитно-фінансових спілок достатньо розповсюджене, хоча останні мають підпорядковану роль.

Концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Обмеження економічних ризиків в акціонерних товариствах та товариствах з обмеженою відповідальністю пов'язане з тим, що учасники відповідають за зобов'язаннями товариства лише своїми корпоративними правами. Товариство не може вимагати від них ніяких додаткових внесків, і кредитори товариства не можуть мати до них ніяких претензій. За умови функціонування такого товариства економічний зв'язок між товариством як юридичною особою і його учасником виникає тільки тоді, коли учасник купує акції, або придбає пай.

3. Сучасний стан та перспектива правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз держав-членів Європейського Союзу та України.

Україна визнає, що реалізація завдань щодо одержання статусу асоційованого членства в ЄС, покладає на неї високі зобов'язання. Такі зобов'язання передбачають:

- досягнення стабільності законів та інституційних структур, які гарантують демократію, верховенство закону, забезпечення прав людини, повагу й захист прав національних меншин;

- наявність діючої ринкової економіки та здатність витримати тиск конкуренції в межах ЄС;

- здатність узяти на себе зобов'язання, які випливають із членства в ЄС, включаючи визнання цілей політичного, економічного й валютного союзу [8].

Сучасний стан співробітництва українських і європейських корпорацій можна умовно назвати «спрощеною» формою співробітництва. Вона має такі основні характеристики:

1. Співробітництво між Україною та країнами ЄС сьогодні має обмежений характер щодо форм економічних зв'язків, впливу на українську економіку.

2. Україна виступає реципієнтом кредитів, грантів й інших коштів на дво- та багатосторонній основі, які надаються на реалізацію окремих проектів розвитку ринкової інфраструктури.

3. Структура торгівлі між ЄС й Україною аналогічна структурі торгівлі ЄС із країнами, які розвиваються.

4. В економічних зв'язках між українськими та європейськими корпораціями сьогодні переважають прості експортно-імпортні операції, бартерний обмін, операції з давальницькою сировиною. Сьогодні європейський ринок для українського бізнесу – це джерело товарів та валюти, а не капіталу й технологій.

5. Співробітництво проводиться на двосторонній основі, причому українські та європейські суб'єкти корпоративних відносин зацікавлені не стільки в

зближенні національних законодавств і стандартів, скільки в конкретних угодах щодо взаємного захисту інвестицій та відхилення подвійного оподаткування, можливостях для європейських корпорацій скористатися національним страхуванням експортних кредитів і закордонних капіталовкладень [8].

Чітке та зрозуміле законодавство має важливе значення для створення та діяльності компаній в рамках Європейського Союзу. Регулювання створення компаній в межах ЄС позитивно відбулось на території всіх країнах-членах. Хоча, триваюча розбіжність між правовими системами, відбивається в нездатності держав-членів досягти згоди по ряду ключових умов, які вимагаються від новоутворюваних компаній, що, в свою чергу, ускладнює процеси заснування.

Законодавство зі створення компаній було розробленим порівняно давно і згодом почало не відповідати сучасним економічним вимогам внутрішнього ринку. Директиви ЄС, які регулюють питання утворення різних видів компаній, протягом всього часу своєї дії постійно вдосконалювалися та зазнавали змін, поправки до них вносилися неодноразово. На даний час ключові директиви щодо цього питання замінені новими директивами з урахуванням усіх змін та пропозицій.

У цілому регулювання юридичних осіб у Європейському Союзі залишається на національному рівні, а корпоративне право останнього має субсидіарний характер. Основним механізмом його реалізації є директиви, прийняті на підставі положень § 2 ст.44 Договору про ЄС, де розкривається свобода установи.

Ця свобода діє і стосовно юридичних осіб, які є комерційними організаціями і теж визнані суб'єктами права Євросоюзу [11].

Відповідно до ст.48 Договору про ЄС, торговельні товариства, створені згідно із законодавством однієї з країн-членів, користуються свободою самостійної економічної діяльності нарівні з громадянами Євросоюзу.

За допомогою приписів Договору про ЄС можна виділити основні цілі регламентації юридичних осіб у праві Євросоюзу, а саме:

– забезпечення свободи установи юридичних осіб і зняття перешкод на шляху відкриття філій, представництв і дочірніх товариств на території будь-якої країни-члену ЄС на умовах національного режиму останньої;

– установлення єдиних мінімальних вимог до юридичних осіб, у першу чергу надання учасникам і кредиторам цих осіб рівнозначного захисту на всій території Євросоюзу;

– полегшення діяльності трансєвропейських компаній шляхом усунення бар'єрів, що випливають із розходжень, існуючих між національними правовими системами;

– заохочення співробітництва між юридичними особами різних країн – членів у всіх сферах економічної діяльності.

У рамках розвитку права ЄС спостерігається його рух від більш загального регулювання (в Договорі про ЄС) до його деталізації, більшої спеціалізації й постійного коригування. При цьому пріоритет по можливості віддається не твердій уніфікації на підставі регламентів, а більш гнучкому і, так би мовити, м'якому методу гармонізації законодавства за допомогою директив. Директиви є актами прямої дії, адресованими країнам-членам ЄС. Проте вони обов'язкові тільки щодо поставлених до них цілей, і при цьому країнам-членам притаманна свобода вибору методів (способів) їх досягнення [2, с.322–334]. Розроблені й частково прийняті протягом наступних 30 років директиви зазвичай іменуються відповідно до їх порядкових номерів, що віддзеркалюють черговість подання підготовлених проектів.

Основні питання, пов'язані з формальною стороною реєстрації компанії, урегульовані Першою директивою «Про гласність» за № 68/151/СЄЕ, у якій розглядаються 3 основні групи питань, що стосуються захисту інтересів третіх осіб.

Перша група включає перелік основних документів компанії, що надаються при її реєстрації мінімальний обсяг інформації й публікації. На момент прийняття цієї Директиви у країнах-членах практикувалися 3 основні способи реєстрації:

запис у реєстрі, депонування у спеціалізованому відділі канцелярії суду і публікація в одному або декількох виданнях. Так, у Німеччині, Італії і Франції гласність здійснювалася за допомогою запису або депонування в торговому реєстрі або реєстрі товариств. У Бельгії, Люксембурзі й Голландії в основному використовувалася публікація в офіційному виданні [3, с.224–231].

За п.1 ст.3 розглядуваної Директиви на кожну компанію в національному реєстрі має заводитися справа. Усі документи й відомості, що підлягають опублікуванню, заносяться до справи або фіксуються в реєстрі, причому з 2007 р. це здійснюється в електронній формі. Надавати такі відомості й документи компанії можуть як в електронній, так і в паперовій формі, якщо держава-член не встановлює обов'язку подавати їх лише в електронній формі. Після цього здійснюється публікація у встановленому країною-членом офіційному виданні, яке теж може бути електронним згідно зі ст.3 Першої Директиви [4].

13.06.2012 р. Європейський Парламент прийняв нову Директиву (2012/17/EU), спрямовану на заснування системи для об'єднання комерційних реєстрів. У ній підкреслюється необхідність створення загального стандарту для об'єднання бізнесових реєстрів. За вимогою нової Директиви 2012 р. всі держави-члени ЄС мають брати участь у забезпеченні

електронної комунікації між бізнесовими реєстрами і в передачі інформації для окремих користувачів у стандартний спосіб за допомогою ідентичного змісту й ідентичних технологій у всіх країнах Євросоюзу. Система взаємозв'язку цих реєстрів складатиметься з реєстрів держав-членів, центральної платформи й одного чи декількох порталів доступу.

Реєстрам належить зробити отримувану через взаємозв'язок інформацію, безкоштовною.

Вона має містити: (а) відомості про найменування компанії, її правову форму; (б) дані, що стосуються зареєстрованого офісу компанії й держави-члена, в якій він зареєстрований; (в) реєстраційний номер компанії; (г) відомості про припинення діяльності останньої або про її неспроможність.

Публікація інформації щодо філій, заснованих у державах-учасницях, є одним зі способів реалізації права на свободу їх заснування. У зв'язку із цим брак координації щодо публікації інформації сприяє наявності суперечностей у царині захисту прав учасників і третіх осіб. Ідеться, з одного боку, про компанії, що провадять діяльність на території іншої держави-учасниці за допомогою свого структурного підрозділу, як відділення, а з другого – про компанії, які здійснюють діяльність на території цієї держави за допомогою заснованого такого структурного підрозділу.

Наведене зумовило потребу у прийнятті Одинадцятої директиви ЄС за № 89/666, яка регламентує питання публікації інформації щодо філій компаній. Дія цієї Директиви поширюється на філії компаній, заснованих як в одній із країн-членів ЄС, так і в третіх країнах (ст.7), тобто за межами Євросоюзу. Слід зауважити, що стосовно філії діє законодавство держави, в якій зареєстрована сама філія, а не його основної компанії.

Понад одинадцять Директив прийнято в Європейському Союзі з метою координації законодавства про компанії. Однією з найважливіших є Друга директива «Про капітал» за № 77/91 [5], згідно зі ст.6 якої мінімальний розмір статутного капіталу товариства має складати не менше 25 тис. євро. При цьому кожні 5 років Рада ЄС за пропозицією Європейської комісії повинна переглядати його з урахуванням інфляції та інших економічних чинників.

На момент створення товариства слід сплатити 25 % номінальної вартості кожної акції. Статутний капітал може складатися із внесків у натурі, вартість яких у грошовому вираї підлягає незазвичайній експертній оцінці й офіційній публікації. Оцінювання повинно бути проведено до моменту реєстрації товариства й до отримання ліцензії (якщо цього вимагає національне законодавство). Внески в натурі мають бути сплачені повністю протягом 5-ти років після реєстрації товариства або отримання дозволу на ведення справ.

Друга група питань, урегульованих Директивою, – це відповідальність за те, потрібна інформація не була опублікована.

Загальний принцип Директиви – протиставлення третім особам неопублікованих операцій і відомостей. Отже, передбачається єдина санкція за неопублікування необхідних документів про операції або відомостей – їх протиставлення третім особам. Проте сама по собі неопублікована операція не є нікчемною. Ідеться про неможливість товариства посилається на неопубліковані операції у відносинах з третіми особами. Винятком із загального правила можна назвати випадок, коли товариство доведе, що треті особи знали або повинні були знати про неопубліковані операції. Значить, подібні операції й відомості можна протиставити третім особам. У той же час п.7 ст.3 Директиви свідчить, що останні можуть самі посилається на операції й відомості, щодо яких ще не були виконані формальності по публікації, якщо тільки остання не тягне їх недійсності.

Складнощі, що виникають на практиці у процесі заснування товариства, викликали необхідність у впорядкуванні питань про дійсність актів, укладених у період його офіційної реєстрації. У більшості випадків після останньої товариство бере на себе всі зобов'язання. Однак можливо й інше: товариство так і не буде створено або не набуде статусу юридичної особи. У зв'язку із цим слід чітко визначити, в якій мірі зобов'язання, взяті на себе особами, які діють від імені товариства, його зобов'язують [1, с.420–435].

Відповідно до ст.7 Директиви «Про капітал»: у разі укладення договору від імені товариства, що знаходиться у процесі заснування (до набуття ним статусу юридичної особи), якщо воно не бере на себе зобов'язання щодо операцій, укладених від його імені, особи, які уклали останні, несуть солідарну й необмежену відповідальність, якщо немає угоди про інше. Проте в Директиві залишилися осторонь такі питання, як формальності по укладенню угоди, механізм та умови передачі зобов'язань товариству, бо це регулюється нормами національного законодавства. Таким чином, проводиться розмежування між зобов'язаннями, що виникли у процесі формування товариства, з одного боку, й зобов'язаннями, що виникли вже після його реєстрації, – з другого. У другому випадку товариство у процесі своєї діяльності виступає через свої представницькі

органи. З метою забезпечення інтересів учасників і третіх осіб обсяг та умови їх повноважень потрібно підпорядкувати чіткому і прозорому регламентуванню.

Третя група питань, урегульованих Директивою, – недійсність товариства. У ній робиться спроба пом'якшити негативні наслідки визнання товариства саме таким. Зокрема, приділяється певна увага правовим засобам запобігання неправильному складанню засновницьких документів: на вибір пропонується введення контролю з боку державної влади або нотаріальне оформлення. Відповідно до ст.10 Директиви «Про капітал» якщо в державі–учасниці не передбачено на момент реєстрації товариства превентивного, судового або адміністративного контролю, функції останнього на відповідність засновницьких документів законодавству покладаються на нотаріуса [5].

Що стосується визнання компанії недійсною, то в Директиві міститься вичерпний перелік підстав для цього, а це означає, що країни-члени ЄС можуть його тільки зменшити.

Згідно зі ст.11 Директиви «Про капітал» такими підставами є брак засновницьких документів, недотримання формальностей по оформленню, як-то:

(а) превентивний контроль або нотаріальне посвідчення;

(б) визначення у статуті цілей товариства, що суперечать публічному порядку чи законодавству;

(в) брак у цих документах або у статуті вказівок на найменування товариства чи на характер або розмір внесків, розмір статутного капіталу або мети товариства;

(г) недотримання норм національного законодавства щодо сплати мінімального розміру статутного капіталу та ін.

На окрему увагу заслуговує той факт, що серед випадків визнання компанії недійсною не названо пункту про недотримання формальностей щодо публікації інформації. Дійсно, публікація засновницьких документів – одна з головних умов створення компанії. З юридичної точки зору до цього моменту остання не

вважається створеною й не наділяється статусом юридичної особи. Отже, мова може йти лише про компанії, створені де-факто.

У зв'язку із цим Суд ЄС ухвалив, що режим недійсності згідно з Першою директивою (1968 р.) непридатний у випадках, коли акти були підготовлені від імені товариства з обмеженою відповідальністю, існування якого не зафіксовано у відповідному державному реєстрі через недотримання передбачених національним законодавством формальностей заснування компаній. Необхідно розрізняти, з одного боку, засновані компанії, навіть якщо у процесі їх створення були допущені деякі помилки і про їх виникнення треті особи могли дізнатися з офіційно опублікованої інформації, з іншого – компанії, які так і не були створені через недотримання низки законодавчих вимог. У першому випадку компанії підпадають під сферу відання Директиви, а самі вони можуть бути визнаними недійсними.

Другий випадок (як було визначено Судом ЄС) не підпадає під сферу відання права Євросоюзу. Недійсність компанії повинна бути оголошена шляхом винесення судової ухвали.

Ця вимога надає додаткові серйозні гарантії захисту інтересів засновників і третіх осіб [1, с.70, 71]. Сама ж процедура ухвалення судового рішення Директивою не врегульована, отже, це питання належить до відання держав-учасниць. У будь-якому випадку рішення має бути в обов'язковому порядку опубліковано в офіційному виданні після його депонування або запису в реєстрі. Саме факт публікації робить рішення протиставним третім особам.

Строк позовної давності в даному випадку встановлено в 6 місяців з дня публікації рішення про недійсність компанії, якщо національним законодавством передбачено можливість для третіх осіб подавати позов щодо такого рішення економічної діяльності інститути ЄС були вимушені визнати таку форму, як товариство з одним учасником. У зв'язку із цим було

прийнято Дванадцятую директиву, № 89/667, яка переважно є рамковим документом. Нею визнається право створення подібних компаній лише за

товариствами з обмеженою відповідальністю (ст.1). Цією директивою передбачено можливість наявності одного учасника з моменту реєстрації товариства, а значить, зосередження в його руках усіх часток. Більше того, в національному законодавстві може бути передбачене створення акціонерних товариств з одним учасником (ст.6 Дванадцятої директиви).

Директива містить пряме розпорядження країн-членів визнати такі товариства за фактом їх створення, при цьому за державами збережено велику частку свободи запроваджувати той чи інший порядок їх засвоєння й регулювання їх правового режиму. З огляду на те, що питання про координацію законодавства країн-членів щодо груп компаній на сьогодні не вирішено, держави у внутрішньому законодавстві можуть установлювати спеціальні положення або санкції у разі, якщо фізична особа є єдиним учасником декількох товариств [3, с.450–452]. Аналогічна норма міститься в Директиві і стосовно випадків, коли товариство з одним учасником або будь-яка інша юридична особа є єдиним учасником іншого товариства.

Директивою закріплюються деякі принципи функціонування подібних товариств, пов'язані з їх характером. Приміром, єдиний учасник виконує функції загальних зборів, а ухвалені ним рішення мають бути занесені до протоколу зборів й оформлені у письмовій формі. Проте не уточнюється компетенція самих зборів і не передбачається наявність керівника, що становить деяку гнучкість у діяльності товариства.

Договори, укладені між єдиним учасником і представленим ним товариством теж повинні бути занесені до протоколу і складені в письмовій формі [6, с.118, 119]. На розсуд держави це правило, може не поширюватися на поточні операції, укладені у звичайних умовах (ст.5 Дванадцятої директиви). У цілому ж у цій Директиві наводиться незначний перелік дуже загальних положень. Неодноразові зміни, що вносилися до неї, були консолідовані Директивою 2009/102/ЕС від 16.09.2009 р. [7].

На сьогодні компанії, зареєстровані у країнах-членах ЄС, можуть вільно перемістити в іншу країну-член Євросоюзу своє фактичне місцезнаходження (moving a real seat), у тому числі і свій головний офіс або виробництво в цілому. Крім того, в Європі актуальним стало питання можливості компаній, так би мовити, «змінити громадянство», тобто реєстрацію свого місцезнаходження (moving a registered office). У цьому разі компанія повністю виходить з-під юрисдикції однієї держави й підпадає під юрисдикцію іншої.

Для європейських компаній актуальність цього питання пов'язана передусім з розвитком бізнесу. Наприклад, звичайна компанія, яка вже давно функціонує й має певне місце на ринку Євросоюзу, потребує інвестицій і бажає залучити нових інвесторів і кредиторів.

Банки й інші інвестори в рамках ЄС, у свою чергу, вважають за краще мати справу з компаніями, зареєстрованими в державі з привабливою інвестиційною політикою, ефективним законодавчим регулюванням банкрутства і процедурою повернення боргів. Звичайно, така компанія буде привабливішою для них і матиме ширший доступ до фінансових ресурсів, якщо матиме реєстрацію в такій країні. Компанії, зареєстровані у Греції або Чехії, які (за даними Світового банку) мають найслабкішу в ЄС систему захисту інвестицій, користувалися б більшою популярністю в інвесторів, якби їх місцем реєстрації була б, приміром, Великобританія, яка може запропонувати ефективнішу систему такого захисту.

Через ці або інші причини деякі компанії намагаються змінити місце своєї реєстрації, минувши варіант ліквідації в одній державі і створення їх в іншій.

На даний момент питання переміщення реєстрації місцезнаходження компанії не врегульовано єдиним актом ЄС. Розроблено проект Директиви про переміщення реєстрації офісу компаній («14th Company Law Directive»), але він не прийнятий Європарламентом і знаходиться на стадії обговорення. Таким чином, у ЄС єдиного механізму, що дозволяє переміщення реєстрації

місцезнаходження для всіх компаній, не встановлено. У доповіді Єврокомісії із цього питання наводяться альтернативні способи цієї процедури.

Одним з варіантів є використання механізму трансграничного злиття товариств з обмеженою відповідальністю (the cross-border merger), про що йдеться в Директиві 2005/56/ЄС від 26.10.2005 р.

Переміщення реєстрації місцезнаходження товариства можна здійснити шляхом створення дочірньої компанії у країні-члені, до якої планується перемістити компанію, об'єднавши її потім з материнською з переміщенням у державу дочірньої компанії. Під товариствами з обмеженою відповідальністю, на які поширюється ця директива розуміються як публічні, так і приватні компанії.

Також існує можливість змінити так зване громадянство компанії за допомогою її перетворення на компанію європейську (SE) (a European Company) або на європейське кооперативне товариство (SCE) (a European

Cooperative Society). Це правові форми компаній у рамках ЄС, для яких правом Євросоюзу передбачені право й механізм переміщення реєстрації їх місцезнаходження.

Право змінити свою організаційну форму на SE або SCE мають виключно публічні компанії, функціонуючі не менше 2-х років.

Організаційна форма компанії може бути перетворена на SE або SCE, щоб перемістити компанію в іншу країну-член ЄС. Але процедура ця досить дорога. Керуючись гарантованим правом свободи економічної діяльності,

Європейський суд справедливості розглянув декілька справ, пов'язаних з переміщенням реєстрації місцезнаходження компаній. Проте значення рішень суду ЄС обмежене, оскільки стосується тільки конкретної ситуації, може бути предметом неоднозначних інтерпретацій країн-членів Євросоюзу, судами та іншими органами й може привести до ухвалення різних рішень на національному рівні. Крім того, ці рішення містять загальні принципи без

надання погоджених правил і процедур. Суд ЄС вказав на необхідність законодавчого врегулювання порушеного питання.

Як уже зазначалося, проект Директиви, яка уніфікувала б правила переміщення реєстрації місцезнаходження компаній в ЄС, так і не був прийнятий

у 2007 р. Сьогодні Єврокомісія знову повернулася до цієї проблеми. У січні-квітні 2013 р. на своєму сайті вона провела її обговорення і зібрала необхідну інформацію [8]. Мета цього заходу – отримання конкретних даних про витрати, які зараз може нести компанія, яка забажала перемістити свою юридичну адресу в іншу країну, а також про переваги подальших дій ЄС. Євро комісія пропонує представникам компаній заповнити анкету, яка містить питання про потребу прийняття законодавчого акта на рівні Євросоюзу і його передбачуваний зміст, а також про перешкоди, з якими стикаються компанії у процесі цієї процедури. Цілком можливо, що європейські компанії незабаром матимуть чіткі правила гри, що дозволять їм змінити «громадянство».

Подальшою тенденцією розвитку корпоративного права ЄС повинна стати не стільки гармонізація національного права держав-учасниць, скільки усунення перешкод для трансграничного бізнесу в Європі, зокрема, забезпечення можливості створення наднаціональних структур корпоративного типу (як Європейська публічна компанія, Європейська приватна компанія, Європейський кооператив та ін.). При цьому Євросоюз має забезпечити максимально широкий вибір організаційно-правових форм ведення бізнесу – національних і наднаціональних. Крім того, компаніям належить мати змогу змінювати своє місцезнаходження з однієї країни ЄС на іншу без перереєстрації, а більш ефективним може стати процес здійснення транскордонних реорганізацій і поглинання компаній [9].

Європейська комісія в документах, присвячених реформуванню права компаній, рекомендує ширше використовувати інші інструменти створення корпоративного права ЄС: регламенти, стандарти найкращої корпоративної практики, модельне законодавство, модельні форми документів (статути компаній, доручення акціонерів). Також зазначається, що директиви не повинні містити деталізовані правові норми, що регулювання за їх допомогою має бути переважно рамковим, закріплювати базові принципи і стандарти впорядкування

корпоративних відносин, залишати їх деталізацію в компетенції національної влади [9].

Проаналізувавши сучасні документи й акти Євросоюзу, присвячені вдосконаленню корпоративного права, варто відмітити конференцію «Європейське право компаній: шлях уперед», що відбулась у Брюсселі 16–

17.05.2011 р. У ній взяли участь практики й теоретики з різних галузей права, щоб обговорити ключові питання законодавства про компанії з метою інвентаризації стану справ і вироблення можливих кроків на майбутнє.

Доцільність проведення цієї конференції зумовлюється тим, що востаннє глобальний огляд права компаній відбувся майже десять років тому – у 2002–2003 рр. Тому доцільно на початку другого десятиліття XXI століття переглянути й оцінити стан урегульованості корпоративних відносин і запропонувати нові ідеї, зміни й дії для його покращання. Фінансова криза останніх років підкреслила, наскільки важливо для бізнесу функціонувати у гнучкому середовищі, здатному адаптуватися до нових обставин і бути відкритим для інноваційних фінансових, організаційних і промислових ідей. Гнучкі правові рамки самі по собі сприяють адаптації й організаційним змінам і є важливим чинником для підтримки конкурентоспроможності європейського бізнесу.

Досягнення балансу між потребою у правилах, що перешкоджають надмірному ризику, й метою збереження гнучких правових рамок – нелегке завдання для право творців ЄС. Важливо знайти зважений підхід для відповіді на запитання, які ж правила могли б працювати краще і на якому рівні – на рівні ЄС чи на національному. І такі правила повинні бути прийняті. У зв'язку із цим відправною точкою належить стати принципам субсидіарності і пропорційності, закріпленим у ст.5 Договору про Європейський Союз.

На вказаній конференції обговорювалися сучасні тенденції й події, що мають значення для корпоративного права ЄС, а також пропозиції, які, на думку Єврокомісії, можуть бути корисними. Зокрема, в рамках реформування корпоративного права рекомендується вдосконалити законодавство, що

регламентуює транскордонну активність компаній, прозорість їх діяльності, питання участі працівників в останній та ін.

20.02.2012 р. у Брюсселі Європейська комісія провела поглиблену консультацію з питань про майбутнє корпоративного права Євросоюзу. Європа потребує такого права компаній, яке було б адаптовано до вимог сучасного суспільства й до еволюції економічного середовища. Корпоративне право ЄС відіграє центральну роль у створенні внутрішнього ринку. Необхідно дослідити можливість урегулювання сьгоднішніх проблемних сфер існуючими правовими засобами. Для залучення до цього громадськості і з'ясування потреб усіх заінтересованих сторін Єврокомісія запровадила он-лайн консультацію для накопичення коментарів [10]. Вона була організована з метою вироблення загальних орієнтирів розвитку корпоративного права ЄС і для розроблення чіткіших ініціатив у даній царині. Консультація приділила особливу увагу відповідним питанням, а саме:

- мета й завдання корпоративного права Європейського Союзу;
- кодифікація права компаній ЄС;
- майбутнє різних форм компаній на внутрішньому ринку ЄС;
- транскордонна мобільність компаній;
- питання груп компаній;
- фінансовий режим для європейських компаній [9].

Результати консультацій з вищезазначених питань будуть використані в аналізі Європейської комісії про стан корпоративного права й необхідні майбутні проекти в цій галузі. Єврокомісія підготує план дій, що окреслить основні ініціативи, які стосуються законодавства ЄС про компанії й корпоративного управління, які важливо реалізувати в найближчі роки.

У своїй резолюції ЄКП вимагає радикальної зміни підходу в політиці ЄС. Право компаній Євросоюзу сьогодні приділяє надмірну увагу питанням потреб бізнесу й акціонерів на шкоду інтересам працівників та інших заінтересованих сторін. Реформування належить спрямувати на побудову послідовної, стійкої й

перспективної моделі корпоративного права, а також на розвиток правових інструментів у рамках ЄС по залученню працівників до управління компаніями.

Корпоративне право продовжує зазнавати фундаментальних змін у Європі. Усі європейські країни взяли на себе зобов'язання реформувати національне законодавство згідно з вимогами права ЄС. Однією з особливостей останніх реформ права компаній є ініціативи з підвищення ефективності корпоративного управління.

Пропозиції щодо розвитку корпоративного законодавства повинні фокусуватися на формуванні основних правил, на чіткому визначенні повноважень органів управління компанії, а також адміністративних і судових органів. Такий підхід дозволить підвищити передбачуваність умов розвитку корпоративних відносин.

Висновки

З вище наведеного можна виділити чинники розвитку корпоративних відносин: специфіка стану економічного розвитку національної економіки, правові традиції, рівень розвитку правових доктрин і національного законодавчого регулювання у сфері корпоративного управління, необхідність централізації та концентрації капіталу та інших факторів виробництва на певному етапі розвитку економіки та суспільства для задоволення постійно зростаючого кола потреб суспільства; вимоги функціонування у рамках процесу міжнародно-правової уніфікації; оптимізація ресурсних потоків у рамках нових ринкових структур, якими є корпорації.

Найважливішими висновками роботи є нижченаведені положення.

1. У чималій кількості країн усього світу сьогодні відбувається процес фундаментального реформування корпоративного права. Реформи, розпочаті країнами загального права (Канадою, США, Австралією) у 70 – 90-ті роки ХХ ст., наразі активно реалізуються на рівні ЄС та його окремих держав-членів. Основним напрямком при їх проведенні є зменшення регуляторного навантаження на товариства, створення для них якомога сприятливішого правового середовища.

2. Сучасне корпоративне право України являє собою складний і суперечливий конгломерат нормативних приписів, результатом яких, в першу чергу, є відсутність визначеності практично в будь-якій сфері регулювання. Для виведення його з кризового стану має бути проведена комплексна фундаментальна реформа. Для виконання цього надзвичайно важкого завдання необхідно затвердити Концепцію розвитку корпоративного законодавства України, а також створити спеціальну робочу групу із провідних фахівців у галузі корпоративного права й суміжних галузей для розробки основних заходів щодо реалізації реформи. Вектором при проведенні реформування має стати поточне й перспективне законодавство ЄС.

3. При приведенні корпоративного законодавства України у відповідність із законодавством ЄС слід керуватися наступними методологічними засадами: 1) для

проведення адаптації у пріоритетних сферах мають бути врахованими насамперед акти законодавства ЄС, спрямовані на гармонізацію національних норм корпоративного права в державах – членах ЄС; ті ж акти, що визначають правовий статус наднаціональних юридичних осіб, безпосередньо не є предметом для проведення адаптації (адже в Україні відсутні аналогічні юридичні особи), однак їх положення можуть бути враховані для більш чіткого розуміння правових доктрин, інститутів, концепцій, методів регулювання й окремих правових понять, що існують у сучасному корпоративному праві ЄС; 2) при адаптації треба враховувати не тільки (і не стільки) чинні директиви ЄС, а загальні тенденції та перспективи розвитку європейського корпоративного права, для чого слід звертатися до документів, якими запроваджено фундаментальну реформу корпоративного права на рівні ЄС; 3) для цілей адаптації є вкрай необхідним звернення до положень національного корпоративного права держав-членів ЄС, оскільки тільки ретельне вивчення механізмів та наслідків впровадження вимог директив у національне право держав Євросоюзу допоможе сформулювати виважену програму адаптації корпоративного законодавства України до законодавства ЄС; 4) адаптацію доцільно проводити відповідно до вимог Закону "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності", враховуючи при цьому зовнішньополітичну й економічну політику України, рівень її економічного і соціального розвитку, національні інтереси, культуру та традиції; 5) при здійсненні адаптації Україні належить орієнтуватися на адаптацію по суті, на досягнення певних (спільних) цілей у регулюванні, а не прагнути до зовнішньої подібності законів чи норм.

4. Створена в Україні система державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців не відповідає основним стандартам ЄС, оскільки неналежно виконується інформаційна функція. Підвищити ефективність роботи реєстраційної системи пропонується через такі заходи, як уніфікація системи публічних повідомлень, запровадження у законодавство концепції "офіційного повідомлення"; встановлення пріоритету оприлюднених відомостей над

відомостями, включеними до ЄДР чи до документів реєстраційної справи; встановлення вільного доступу до документів реєстраційної справи; розширення переліку документів, які товариства зобов'язані направляти державному реєстратору; встановлення чітких строків інформування державного реєстратора про зміну відомостей про зареєстровану особу; розкриття через ЄДР відомостей про відокремлені підрозділи іноземних юридичних осіб, що мають місцезнаходження на території України; запровадження можливості доступу до ЄДР у режимі “он-лайн”, електронної реєстрації.

5. У зв'язку із запровадженням ЄДР мають бути переглянуті законодавчі вимоги до установчих документів товариства, що дозволить звільнити учасників товариств від зайвих формальностей (пропонується закріпити у законодавстві можливість реєстрації товариства з модельним статутом замість розробленого самостійно; скоротити перелік відомостей, що підлягають включенню до статуту товариства; врегулювати законодавчо порядок затвердження й підписання статуту).

6. Основною посилкою в моделюванні норм українського законодавства про комерційні найменування має стати уявлення про комерційне найменування як складову частину єдиного майнового комплексу (підприємства), яка індивідуалізує його у підприємницькій діяльності й повинна слідувати його правовій долі.

7. Норми сучасного українського законодавства щодо капіталу, не захищаючи кредиторів товариства, деструктивно впливають на процеси створення й діяльності товариства і викликають додаткові ризики для учасників та самого товариства. Статутний капітал замість інструменту захисту прав кредиторів товариства має скоріше виконувати функцію захисту прав його акціонерів (учасників): встановлений законодавчо режим повинен гарантувати, що капітал, інвестований в товариство, істотно не зменшився, не був виведений з нього. Усім учасникам має бути забезпечено право на отримання корпоративних прав, адекватних дійсній вартості внесених вкладів, а також право на захист своїх

корпоративних прав від розмивання. Інтереси кредиторів при проведенні виплат учасникам мають захищатися через складення виконавчим органом декларації про платоспроможність (на підставі відповідних розрахунків – тестів на платоспроможність).

8. В Україні доцільно запровадити акції без номінальної вартості. Це дозволить істотно скоротити витрати товариства на обслуговування емісій і проведення корпоративних операцій з цінними паперами, а також суттєво спростити процедуру збільшення (зменшення) статутного капіталу АТ та його реорганізації. Такі акції будуть ефективніше захищати акціонерів товариства від розмивання пакетів при проведенні додаткових емісій та інших корпоративних операцій.

9. Норми українського законодавства, що регулюють відносини з управління господарськими товариствами, не відповідають стандартам ЄС і потребам практики. Вимагає вдосконалення процедура скликання та проведення загальних зборів, яка наразі є дуже складною й не пристосованою до практичних потреб учасників корпоративних відносин. Пропонується перетворити збори на факультативний орган замість обов'язкового і запровадити альтернативні форми волевиявлення учасників. Необхідно ввести в законодавство інститут директорів товариства (із виділенням чотирьох їх категорій) і запровадити поширені в країнах ЄС механізми забезпечення належного виконання директорами своїх обов'язків. Ефективність діяльності таких органів, як наглядова рада й ревізійна комісія в Україні є дуже низькою. Наглядова рада сьогодні не здатна забезпечити ефективного захисту інтересів акціонерів, оскільки її члени у більшості випадків не є незалежними. Україна має врахувати європейський досвід й активніше запроваджувати інші форми захисту прав акціонерів, засновані перш за все на підсиленні відповідальності директорів та інших посадових осіб товариства і на застосуванні спеціальних механізмів захисту прав меншості. Пропонується взагалі відмовитися від інституту ревізійної комісії. Основний тягар перевірки фінансово-господарської діяльності товариств слід покласти на незалежних аудиторів,

порядок обрання (заміни) яких потрібно докладно врегулювати законом. Також необхідно розробити механізми залучення працівників до управління товариствами.

10. Чинне законодавство і проект Закону "Про акціонерні товариства" не містять основних елементів регулювання механізму поглинання, які вимагаються Тринадцятою директивою. Але навіть його запровадження не дозволить позбавитися силових схем захвату корпоративного контролю, що є поширеними в Україні. Для стимулювання до легальних методів поглинання потрібно втілити в законодавство концепцію захисту капіталу, що несе основні ризики; вона має знайти прояв у наступних правах особи, яка здійснила легальне придбання контрольного пакету акцій: а) праві прориву до товариства (скликання зборів у скорочені строки; право самостійно здійснювати дії пов'язані зі скликанням та організацією зборів із їх компенсацією за рахунок товариства; дострокове припинення повноважень виборних органів товариства; визнання недійсними будь-яких положень статуту та внутрішніх нормативних актів товариства, що створюють обмеження для проведення загальних зборів та зміни персонального складу органів управління; б) праві на витиснення міноритарних акціонерів шляхом примусового викупу їхніх акцій.

11. Необхідно втілити в законодавство України сучасну ідею регулювання питань реорганізації юридичних осіб, що вже знайшла своє відбиття у праві ЄС. Слід відмовитися від визначення реорганізації як форми припинення юридичних осіб. Реорганізація має бути визначена як правонаступництво між юридичними особами, тобто комплексний одночасний переходом усього чи частини майна, прав та обов'язків від одних юридичних осіб (правопередників), які можуть припинитись чи продовжувати існування, до інших новостворених або існуючих юридичних осіб (правонаступників). Європейський підхід до регулювання реорганізації акціонерних товариств також повинен передбачати: а) віднесення питання про реорганізацію до виключної компетенції загальних зборів (зі встановленням певних виключень); б) запровадження обов'язкового попереднього

оприлюднення основних умов реорганізації й визначення переліку документів, з якими можуть знайомитися акціонери до загальних зборів; в) покладення саме на виконавчий орган юридичної особи відповідальності за проведення реорганізації; г) втілення принципу мінімального втручання кредиторів у процес реорганізації (запровадження адекватного механізму захисту їх прав залежно від виду реорганізації); д) встановлення скорочених строків позовної давності (6 місяців) щодо вимог про визнання реорганізації недійсною; е) визначення механізму відновлення правового статусу юридичних осіб-правопередників у випадку визнання реорганізації недійсною.

12. Здійснення підприємницької діяльності із застосуванням груп юридичних осіб є звичайною діловою практикою, поширеною в більшості країн світу. Відповідно при регулюванні правовідносин за участю товариств, що входять до складу групи, в Україні слід запроваджувати не тільки заходи, спрямовані на захист інтересів кредиторів та міноритарних учасників цих товариств, а й механізми, що полегшуватимуть діяльність груп (введення спеціальних норм стосовно управління товариствами однієї особи, спрощення правового режиму для внутрішньогрупових правочинів і реорганізації).

Список використаних джерел

1. Сазонець І. Л. Корпоративне управління: світовий досвід та механізми залучення інвестицій [Текст] : навч. посіб. / І. Л. Сазонець. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 304 с.
2. Корпоративне право України : підручник [Текст] / В. В. Луць [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
3. Харитонов Е. О. Гражданское право в вопросах и ответах [Текст] / Е. О. Харитонов. – Харьков : Одиссей, 2001. – С. 21.
4. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины [Текст] : учеб. пособ. / Е. Р. Кибенко. – Харьков : Еспада, 2001. – С. 287.
5. Заєць Т. О. Становлення корпоративного управління в Україні [Текст] / Т. О. Заєць // Економіка і держава. – 2010. – № 7. – С. 57-59.
6. Формування та розвиток моделі корпоративного управління в трансформаційній економіці [Текст] / П. В. Круш, О. П. Кавтиш, А. В. Гречко, Ю. С. Чихачьова [Текст] : навч. посіб. – К. : Центр учб. л-ри, 2007. – 264 с.
7. Спасибо-Фатєєва І. В. Корпоративне управління [Текст] : монографія / І. В. Спасибо-Фатєєва, О. Р. Кібенко, В. Борисова. – Х. : Право, 2007. – 500 с.
8. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] : від 16.01.2003 № 436-IV, поточ. ред. від 09.07.2011 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Електрон. текст. дан. – К., 2011. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. – Назва з екрана.
9. Пахомова Н. Н. Основы теории корпоративных отношений (правовой аспект) [Текст] : монография / Н. Н. Пахомова. – Екатеринбург : Налоги и финансовое право, 2004. – с.113.
10. Борисова В. І. До чинників, що характеризують цивільне право України як галузь приватного права [Текст] / В. І. Борисова. – С. 110-111.
11. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах [Текст] : автореф.

дис. д-ра юрид. наук : 12.00.04 / О. М. Вінник ; Київ. нац. ун-т ім.Т.Шевченка. – К., 2004. – С. 20.

12. Каремен В. С. Финансы корпорацій [Текст] : учебник / В. С. Каремен. – М. : Дашков и Ко, 2005. – 620 с.

13. Євтушевський В. А. Стратегія корпоративного управління [Текст] / В.А. Євтушевський, К. В. Ковальська, Н. В. Бутенко. – К. : Знання, 2007. – 287с.

14. Птащенко Л. О. Методичні інструментарій регулювання й управління корпоративним сектором економіки [Текст] / Л. О. Птащенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 8 (75). – С. 19-20.

15. Дегтяр А.О. Світові тенденції державного регулювання корпоративних відносин / А. О. Дегтяр // Удосконалення механізмів державного управління соціально-економічним розвитком підприємств і галузей економіки : зб. наук. пр. / Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2011. – Т. XII. – С. 39-47. – (Серія «Державне управління»; вип. 194).

16. Кизим М. О. Управління створенням і розвитком видатної корпорації [Текст] : монографія / М. О. Кизим, А. А. Пилипенко, І. В. Ялдин – Х. : ІНЖЕК, 2007. – 208 с.

17. Євтушевський В. А. Корпоративне управління [Текст] : підручник / В. А. Євтушевський. – К. : Знання, 2006. – 406 с.

